

Қазақстан Республикасының депозит нарығындағы өзгерістер және оларды талдау

Калденова Г.С., э.ф.к., аға оқытушы
Есентаева Г.Н., магистр, аға оқытушы
Каршигина Г.Е., магистр, аға оқытушы
Қазақстан. Ақтөбе қ.
Баишев университеті, «Есеп және қаржы» кафедрасы

Аннотация

Кризисные тенденции на мировом финансовом рынке привели к радикальным изменениям в развитии как финансового рынка Казахстана, так и его депозитного сектора, что, в свою очередь, обуславливает необходимость пересмотра концепции развития, от которого зависит финансовая стабильность и конкурентоспособность национальной экономики.

В статье изучена роль и место депозитного рынка в экономике Республики Казахстан, валютная составляющая вкладов физических лиц; дается оценка координирующей роли Казахстанского фонда гарантирования депозитов.

Ключевые слова: бессрочные депозиты, срочные депозиты, сберегательные депозиты, фонд гарантирования депозитов.

**On the Deposit market of the Republic of Kazakhstan
changes and their analysis**

Abstract

Crisis trends in the global financial market have led to radical changes in the development of both the financial market of Kazakhstan and its Deposit sector, which, in turn, necessitates a review of the concept of development, which depends on the financial stability and competitiveness of the national economy.

The article examines the role and place of the Deposit market in the economy of the Republic of Kazakhstan, the currency component of deposits of individuals; assesses the coordinating role of the Kazakhstan Deposit guarantee Fund.

Keywords: perpetual deposits, term deposits, savings deposits, Deposit guarantee Fund.

**Kazakistan Cumhuriyeti Mevduat piyasasında
değişiklikler ve analizleri**

ÖZET

Küresel finans piyasasındaki kriz eğilimleri, hem Kazakistan'ın finansal piyasasının hem de Mevduat sektörünün gelişiminde radikal değişikliklere yol açmıştır ve bu da, finansal istikrar ve rekabet gücüne bağlı olan kalkınma kavramının gözden geçirilmesini gerektirmektedir. ulusal ekonomi.

Makale, bireylerin mevduatlarının para birimi olan Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisindeki Mevduat piyasasının rolünü ve yerini incelemektedir; Kazakistan Mevduat Garanti Fonunun koordinasyon rolünü değerlendirir.

Anahtar Kelimeler: Sürekli mevduatlar, vadeli mevduatlar, tasarruf mevduatları, Mevduat garanti Fonu.

Қазақстан Республикасының депозит нарығындағы өзгерістер және оларды талдау

Банк жүйесіндегі қарқынды бәсекелестік жағдайға байланысты коммерциялық банктер халық салымдарын тартуда белсенді қызмет атқарады. Тұрақты банктік жүйе халық сенімділігін арттырумен қатар, халықаралық қаржы нарығына жедел түрде енуге мүмкіндік береді.

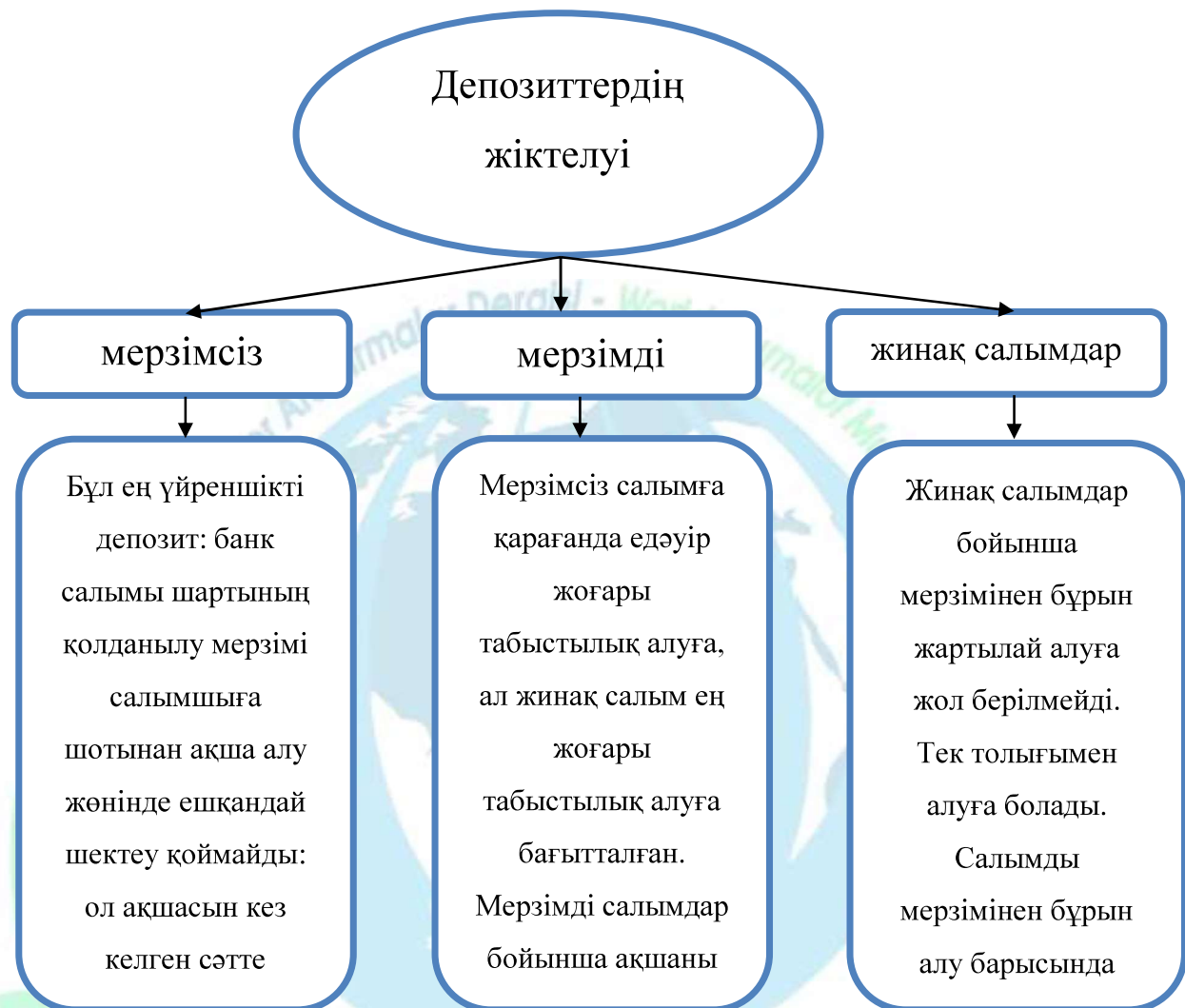
Депозиттік нарықтың қалыптасуы коммерциялық банктердің алғашқы дәстүрлі базалық қызметі. Бұл банктің пассиві мен тартылған қаражаттарынан тұрады. Депозиттік операциялар бұл заңды және жеке тұлғалардың тартылған қаржылары бойынша белгілі бір мерзімге немесе талап ету салымы бойынша банктердің операциялары.

Депозиттік операциялар – банктердің ақша қаражатын салымдарға (пассивтік депозиттерге) тарту немесе иеліктерінде бар қаражатты басқа банктерге немесе кредиттік-қаржы институттарына (активтік депозиттер) орналастыру.

Қазіргі таңда барлық коммерциялық банктер әр түрлі жағдайлы депозиттерді ұсынуда. Бұлардың ішінен әр салымшы өз қалағандарын таңдауға құқылы. Бірақ бұлардың бәріне қарамастан депозиттерді негізгі үш топқа бөлуге болады: біріншіден, бұл нақты мерзімі жоқ және кез-келген уақытта жоғалтусыз салымдарды алуға болатын ізденді депозиттер; екіншіден жоғары пайызбен нақты мерзімге салынған ақшалар яғни, мерзімді депозиттер; ал үшіншіден алдын ала келісілген мерзім туған жағдайда алуға болатын шартталған депозиттер.

Нарықтық қатынастар жағдайында депозиттік банк мекемелерінің ролі өсе түседі. Бұл операциялардың есебін және ұйымдастырылуын дұрыс және тиімді жүргізу банк қызметінің коммерциялық мақсатпен пайда табуын қамтамасыз ету үшін қажет.

Қазақстанда 2018 жылдың қазан айынан бастап жаңа депозиттік жіктелім – мерзімсіз, мерзімді және жинақ салымдар қолданылады.

Сурет 1. Депозиттердің жіктелуі

Ескерту: автормен құрастырылған

Мерзімсіз салым – бұл ең үйреншікті депозит: банк салымы шартының қолданылу мерзімі салымшыға шотынан ақша алу жөнінде ешқандай шектеу қоймайды: ол ақшасын кез келген сәтте пайдалана алады. Бұл ретте салым бойынша сыйақы жоғалмайды.

2019 жылдың қыркүйегінен бастап мерзімсіз салымдар бойынша ұсынылатын ең жоғары мөлшерлеме Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемесі негізінде есептеледі. Ал бір жылдан жоғары мерзімге қабылданатын мерзімді және жинақ салымдар бойынша ұсынылатын ең жоғары сыйақы мөлшерлемелері бәсекелі нарықта қалыптасқан сыйақы мөлшерлемелері негізінде есептеледі. Сондықтан бұл салымдар бойынша табыстылық жоғары.

Мерзімді салым мерзімсіз салымға қарағанда едәуір жоғары табыстылық алуға, ал жинақ салым ең жоғары табыстылық алуға бағытталған. Бұл жерде көтеріңкі сыйақы мөлшерлемесін – ақшаны мерзімінен бұрын алуға қойылған шектеу үшін берілетін өтемақы деп қабылдаған жөн.

Мерзімді салымдар бойынша ақшаны мерзімінен бұрын жартылай және толық көлемде алуға мүмкіндік беріледі. Бірақ бұл жағдайда сыйақы көлемі азайтылады.

Жинақ салымдар бойынша мерзімінен бұрын жартылай алуға жол берілмейді. Тек толығымен алуға болады. Салымды мерзімінен бұрын алу барысында банк есептелген сыйақыны жылына 0,1 немесе одан да төмен пайызға азайтады. Ал ақша салымшыға тек 30 күннен кейін ғана беріледі. Сондықтан жинақ салым оған салынған ақшаны мерзімінен бұрын пайдаланбайтындығына сенімді салымшылар үшін өте тиімді. Бұл салым ақшаны көтеріңкі мөлшерлемелер және пайыздардың капиталдануы есебінен тез жинауға және жинақ ақшаға жоғары табыс алуға мүмкіндік береді.

Әр салымға тоқтала кетсек. Мерзімсіз депозит – қазақстандықтар үшін ең үйреншікті салым түрі. Оны кез келген уақытта толықтыруға және одан (азайтылмайтын қалдық шегінде) ақша алуға болады. Ең төмен сыйақы мөлшерлемелері осы мерзімсіз салымдарға тиесілі. Бұл мөлшерлемелердің көлемі Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесіне жақын. Салымшы осы салымдағы ақшаны кез келген уақытта пайдалана алады.

Кез келген уақытта толықтыруға және одан (азайтылмайтын қалдық шегінде) ақша алуға болатын үйреншікті депозит.

Мерзімсіз болып аталатындығына қарамастан бұл салымның қолданылу мерзімі бар – мұнда сыйақы мөлшерлемесі белгілі бір мерзімге тағайындалады. Мысалы, ақшаны бір жылға салып, осы мерзім ішінде, яғни салымдар жабылып немесе әрі қарай ұзартылғанша мөлшерлеме өзермейді.

Банк салымының шартында оның мерзімі көрсетілгенімен шоттан кез келген уақытта ақша алуға болады.

Банктерде мерзімсіз салымды 3 айдан 3 жылға дейінгі мерзімге ашуға болады. Қазір кез келген банктегі стандартты мерзім – бір жылға дейін. Мерзім, әдеттегідей сыйақы мөлшерлемесіне әсер етпейді: мөлшерлеме барлық мерзімге бірдей болуы мүмкін. Бұл ретте ұзақ мерзімге, мысалы, екі жылға ашылған салым бойынша жағдай басқаша болуы ықтимал. Мұндай салым бойынша сыйақы бір жылға ашылған салымға қарағанда төмен болуы мүмкін. Өйткені мұндай ұзақ мерзімді салымды жоғары мөлшерлемемен қабылдау – кез келген банк үшін үлкен тәуекелділік.

Егер төлемді жеке шотқа жасалса, онда сыйақы номиналды мөлшерлеме бойынша есептеледі. Бұл қарапайым пайыз: салым қалдығын мөлшерлемеге көбейтіп, сыйақы сомасын алады.

Капиталдану – бұл есептелген пайыздың салым сомасына автоматты түрде қосылуы. Депозиттің сомасы есептелген пайыздар арқылы көбейіп отырады. Ал келесі кезеңде банк пайыздарды осы көбейтілген салымға қосады. Салымдар бойынша капиталдану есебінен түпкілікті табыстылық – жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі деп аталады.

Депозиттердің түрлері бойынша ұтқырлығын, табыстылығын, жылдық мөлшерлемесі 1 кестеде салыстырмалы түрде қарастырылған.

Кесте 1. Депозиттердің түрлерін салыстырмалы талдау

	Мерзімсіз салым	Мерзімді салым	Жинақ салымы
Ұтқырлық	● ● ●	● ●	●
Табыстылық	●	● ●	● ● ●
	Күтпеген шығындарға қаржылық резерв	Біртіндеп жоғары мөлшерлеменен жиналатын ақша	Жұмсалмайтын капитал және қауіпсіз инвестиция
Толықтырылатын жылдық салым бойынша шекті мөлшерлеме	12,0%	10,7%	13,0%
Толықтырылмайтын жылдық салым бойынша шекті мөлшерлеме	12,0%	12,2%	14,7%
Мерзімінен бұрын алу мүмкіндігі	Азайтылмайтын қалдыққа дейін шектеусіз	Ішінара және толығымен	Тек толығымен
Мерзімінен бұрын алуға санкция	Жоқ	Сыйақыдан ішінара айырылу	Сыйақыдан толығымен айырылу
Мерзімінен бұрын алатын жағдайда ақша беру мерзімі	7 күн ішінде	7 күн ішінде	30 күннен кейін
Теңгелік салымдар бойынша кепілдік	10 миллион теңге	10 миллион теңге	15 миллион теңге
Валюталық салымдар бойынша кепілдік	5 миллион теңге	5 миллион теңге	5 миллион теңге

Дерек көзі: www.kdif.kz мәліметтері негізінде автормен құрастырылған.

Банк салымының шартында көрсетілген мерзім барысында сыйақы мөлшерлемесі өзгермейді. Алайда шоттан кез келген уақытта ақша алуға болады.

Көптеген банктерде салымшылар өз салымдарынан мерзімінен бұрын ақша ала алады. Әрине, бұл үшін шоттағы сома азайтылмайтын қалдықтан жоғары болуы тиіс. Алайда мерзімсіз депозиттің ағымдағы шот еместігін естен шығармаған абзал. Банктер Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіне сәйкес салымшыларға ақшасын 7 жұмыс күні ішінде беруге құқылы. Банк кассасынан ірі көлемде қолма-қол ақша алу үшін бұл туралы банкке алдын ала хабарлау қажет.

2019 жылы жеке тұлғалардың салымдарының өсуімен байқалды. Депозиттік базаның жалпы көлемі 2019 жылдың 1 қазанында жыл басындағы деңгейге жетіп қана қоймай, одан асып түсіп (күрт өсуден кейінгі депозиттер көлемінің едәуір төмендеуі байқалған кез) 8,8 трлн. теңгеге жетті.

Қарастырылып отырған тоқсанда жеке тұлғалардың салымдары 1,4% немесе 121,4 млрд. теңгеге өсті. Бір жыл ішінде, яғни 2018 жылдың қыркүйегінен 2019 жылдың қыркүйегіне дейінгі аралықта өсім 353,5 млрд. теңгені немесе 4,2%-ды құрады. Жеке тұлғалардың шоттарының саны 65 млн. шотқа дейін өсіп, тоқсандағы өсім 4,4%-ды құрады (2-сурет).

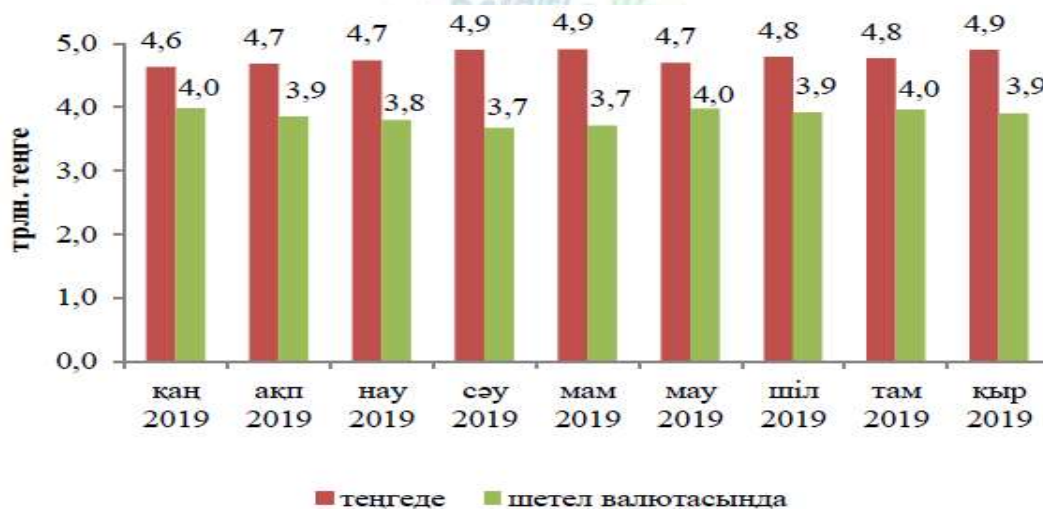
Сурет 2. Жеке тұлғалар депозиттерінің динамикасы

Дерек көзі: ҚР ҰБ мәліметі

Жеке тұлғалардың депозиттерінің өсуі депозиттік базаның теңгелік бөлігінің өсуіне байланысты болды.

2019 жылдың үшінші тоқсанында теңгедегі депозиттер 4,2%-ға немесе 198,3 млрд теңгеге өсті. Теңгедегі депозиттердің өсуіне негізінен мерзімсіз депозиттердің (+85,3 млрд. теңге) және жинақ депозиттерінің (+74,3 млрд. теңге) ұлғаюы әсер етті. Тоқсанның аяғында теңгедегі депозиттердің жалпы көлемі 4,9 трлн. теңгені құрады.

Сурет 3. Валюта бөлінісіндегі депозиттердің динамикасы

Дерек көзі: ҚР ҰБ мәліметі

Халық арасындағы девальвациялық күтулердің үшінші тоқсанның аяғына қарай салыстырмалы төмендеуіне байланысты валюталық салымдарды теңгеге қайта айырбастау байқалды. Нәтижесінде қарастырылып отырған кезеңде валюталық салымдар 76,8 млрд. теңгеге немесе 1,9%-ға төмендеп, 3,9 трлн. теңгені құрады. Валюталық қайта бағалауды есепке алмағанда, валюталық салымдардың төмендеуі 154,9 млрд. теңгені құрады.

Банк секторы қор тұрақтылығының негізін жинақ және мерзімді салымдар құрайды. Осыдан бір жыл бұрын, 2018 жылдың 1 қазанынан бастап осы салымдарды қосқанда теңгедегі депозитердің жаңа желісі іске қосылды, ал 2019 жылдың 1 маусымынан бастап банктер жинақ және мерзімді салымдарды шетел валютасында ұсына бастады.

Депозиттік базаның 84%-ын 1 жыл және одан жоғары мерзімдегі депозиттер құрайды, дегенмен бұл депозиттердің басым көпшілігі іс жүзінде мерзімсіз болып табылады және салымшы кез келген уақытта ешқандай шектеусіз алуы мүмкін.

Әрбір салымшы депозитті банкке салмастан бұрын теңге бағамының өзгерістерін көңіл аудару қажет, теңге бағамының құлдырауына келесі факторлар әсер етеді:

- әлемдік орталық банктердің ақша-несие саясаты;
- көршілес мемлекеттердің жағдайы, соның ішінде Ресей рублі мен Қытай юанінің долларға қатысты бағамы;
- жекелеген институционалдық ойыншылардың әрекеттері;
- валюта шығарушы елдің саяси жағдайы;
- қорытындылай келе, сарапшы-қаржыгерлердің талдауларын зерттеп, әртүрлі көзқарастарын салыстыру қажет.

Жоғарыда аталған факторларды талдап, банк клиенті өзіне сенімді болса, депозитке ақша салып, пайда табуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің ресми интернет сайты
<https://www.nationalbank.kz>
2. www.kdif.kz
3. www.zakon.kz
4. https://halykfinance.kz/download/files/analytics/banks_apr2019.pdf
5. <https://rbs.kz/rejting-depozitov-v-bankah-kazahstana/>
<https://365info.kz/2019/06/v-kazahstane-vyrosli-protsenty-po-dollarovym-vkladam>

VOJMUR – World Journal of Multidisciplinary Research, 2020 – 2
DÜMAD – Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi, 2020 – 2

ISSN: 2717-6592

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dumad>

64